

УДК 811.161.2:81'42

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/5>

Ольга КОСОВИЧ

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46001, Україна

ORCID: 0000-0002-1651-9769

kosovych.olga@tnpu.edu.ua

Раїса ЧОРНИЙ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46001, Україна

ORCID: 0000-0002-0491-1122

rchorniy@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Косович, О., Чорній, Р. (2022). «Мовна» євроінтеграція, глобалізація і проблема ідентичності. *Folia Philologica*, 4, 34–42, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/5>

«МОВНА» ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються фактори мовної інтеграції, прагнення національних мов зберегти свою ідентичність, роль Європейського Союзу в цих процесах. Увага приділяється таким активним факторам інтеграції, як англо-американські запозичення та Інтернет. Розглядається дискусійне питання щодо впливу запозичень на мовну картину світу. Як протидія фактору інтеграції виступає мовна політика, спрямована на збереження ідентичності. Автори розглядають дві протилежні позиції щодо питання регіональної інтеграції у світовому геополітичному, економічному, військовому, культурному і лінгвістичному просторі: регіоналізацію як складову частину глобалізації; регіоналізацію як альтернативу глобалізації. Автори наголошують на тому, що в епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка і культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичують як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції). Підсумовано, що нині глобалізація є одним із головних факторів і рушійних сил розвитку світової спільноти. Проблеми глобалізації, у тому числі і мовної, належать до злободенних і гострих у сучасному світі, оскільки мають загальнолюдський характер і планетарні масштаби прояву.

Ключові слова: мовна інтеграція, глобалізація, ідентичність, інтернаціоналізація, англо-американські запозичення, англізація, мовна політика.

Olga KOSOVYCH

Doctor of Science (Philology), Professor, Head of the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Maksym Kryvonos str., 2, Ternopil, Ukraine, 46020

ORCID: 0000-0002-1651-9769

kosovych.olga@tnpu.edu.ua

Raiisa CHORNIY

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Maksym Kryvonos str., 2, Ternopil, Ukraine, 46020

ORCID: 0000-0002-0491-1122

rchorniy@ukr.net

To cite this article: Kosovych, O., Chorniy, R. (2023). “Movna” yevrointehratsiia, hlobalizatsiia i problema identychnosti [“Linguistic” European integration, globalization, and the problem of identity], *Folia Philologica*, 4, 34–42, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2022/4/5>

“LINGUISTIC” EUROPEAN INTEGRATION, GLOBALIZATION, AND THE PROBLEM OF IDENTITY

The article examines the factors of linguistic integration, the desire of national languages to preserve their identity, the role of the European Union in these processes. Attention is paid to such active factors of integration as Anglo-American borrowings and the Internet. The controversial issue of the influence of borrowings on the linguistic picture of the world is considered. As a counteraction to the factor of integration is the language policy aimed at preserving identity. The authors consider two points of view, two opposing opinions on the issue of regional integration in the world geopolitical, economic, military, cultural and linguistic space: regionalization as an integral part of globalization; regionalization as an alternative to globalization. The authors emphasize that in the era of world globalization, integration processes take place not only in the economy and culture, but also in the language. Moreover, economy and culture are primary in relation to language. Language integration is understood in a broad and narrow sense. In a broad sense – as a process of standardization, unification of language tools in the areas of language use related to the socio-political, economic, cultural life of modern society. In a narrow sense, it is associated with issues of borrowing, primarily from English, and both neutral and expressive means are borrowed. The media and the global information network Internet are the most sensitive to the integration processes. The highest degree of language integration is internationalization, which is manifested mainly in scientific, scientific-technical, political, international legal, pedagogical terminology (as a result of the Bologna Convention). It is summarized that today globalization is one of the main factors and driving forces of the development of the world community. The problems of globalization, including linguistic, are among the most pressing and acute in the modern world, as they are of a universal nature and have a planetary scale of manifestation.

Key words: language integration, globalization, identity, internationalization, Anglo-American borrowings, Anglicization, language policy.

Актуальність проблеми. Чинники мовної інтеграції та прагнення національних мов зберегти свою ідентичність є взаємопов’язаними поняттями в контексті інтеграційних процесів загалом. Тому важливою виступає роль Європейського Союзу в цих процесах. У цьому контексті уваги вимагає з’ясування впливу таких активних факторів інтеграції, як англо-американські запозичення та Інтернет, розгляд дискусійного питання щодо впливу цих запозичень на мовну картину світу, а як протидія фактору інтеграції виступає мовна політика, що спрямована на збереження ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки проблематики вивчення впливу на мови інтеграційних суспільних процесів містяться в роботах лінгвіста французької соціологічної школи А. Мейє та представника Женевської школи Ш. Баллі. Про прискорення процесів мовних змін в епохи економічних і соціальних трансформацій писали й інші видатні українські та закордонні представники соціологічного спрямування в лінгвістиці (Р. Шор, А. Селіщев, Л. Щерба, В. Жирмунський, Р. Будагов, С. Карцевський, Дж. Р. Ферс). Уперше думка про вплив матеріальної та духовної спільності

народів на інтеграційні процеси в мовах була висловлена 100 років тому А. Мейє в «Мови в новій Європі» (Meillet, 2010). Він висунув припущення, яке реалізувалося в утворенні єдиної Європи: «У майбутньому вільні нації об'єднаються у співтовариство. А воно не зможе обійтися без засобу спілкування. Спільнота націй користуватиметься основними сучасними мовами і, безперечно, допоміжною міжнародною мовою, що відповідає спільним потребам» (Meillet, 2010: 333). У пізнішій праці дедалі більші подібності між європейськими мовами незалежно від своїх історичних зв'язків А. Мейє пояснював «почуттям єдності цивілізації» (Meillet, 2010: 156). Під «цивілізацією» він розумів рівень соціального розвитку, матеріальної та духовної культури.

На думку видатного лінгвіста Женевської школи Ш. Баллі, спільність у галузі матеріальної та духовної культури, що складається в Європі («європейський психічний склад»), проявляється у мові своєрідною європейською стилістикою. Услід А. Мейє наявність спільних стилістичних рис в європейських мовах Ш. Баллі пояснював щоразу більшим зближенням мов європейського континенту через численні та різноманітні зв'язки між народами, що його населяють, у галузі матеріальної та духовної культури. «Подібні речі не можуть бути виражені дуже різними способами; духовна спільність відображається у мові та у відношеннях між мовою та мисленням» (Баллі, 2018: 41).

Визначення мети дослідження. З-поміж завдань статті – виокремлення й аналіз факторів мовної інтеграції та прагнення національних мов зберегти свою ідентичність; розгляд ролі Європейського Союзу в цих процесах; акцентування на активних чинниках інтеграції, як англо-американських запозиченнях і ролі Інтернету в цих процесах; розгляд дискусійного питання щодо впливу запозичень на мовну картину світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На межі третього тисячоліття в усьому світі склалася стала тенденція до глобалізації та інтеграції в усіх сферах суспільного життя: в економіці, політиці, науці, культурі та освіті. Прикладом глобалізації в галузі освіти може бути Болонська конвенція, підписана Україною у 2005 р., мета якої – створення єдиного освіт-

нього простору вищої освіти в Європі. Відповідно до цієї угоди було запроваджено уніфіковану триступеневу систему вищої освіти: бакалаврат – магістратура – аспірантура. В українських закладах вищої освіти для здійснення мобільності студентів і визнання дипломів запроваджується європейська система трансферу оцінок – European Credit Transfer System (ECTS).

В епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка та культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичуються як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції).

Глобалізація, що динамічно відбувається, супроводжується активними словотворчими процесами для позначення нових явищ і понять цього загального явища. Оскільки глобалізація торкається багатьох сторін життя сучасного суспільства, у різних мовах спостерігається виникнення численних словосполучень із ключовим словом «глобалізація»: *глобальні явища, процеси, фактори, зміни, тенденції, технології; глобальна політика, культура, глобальне суспільство, глобальний менеджмент* та ін. Поглиблення глобалізації супроводжується у мовному плані розширенням сполучуваності ключових слів і появою нових слів та словосполучень.

Іншим ключовим словом, яке стосується протидії глобалізації культури і, як буде показано нижче, мови, є «ідентичність»: *культурна, мовна, етнічна, національна, громадянська ідентичність*. В українській та інших мовах зросла продуктивність міжнародних префіксів: *мульти-* «мультимедіа, мультикультурні

спільноти», *поли-* «полілінгвізм, полікультурна модель», *транс-* «трансатлантична культура», *анти-* «антиглобалісти». Трапляються випадки калькування американізмів-оказіоналізмів зі значенням поширення у світовому масштабі: *macdonaldization* – макдональдизація «повсюдне поширення підприємств швидкого харчування на основі американської технології». Варто звернути увагу на те, що останніми роками відбулося зрушення етикету у бік європейського. Ми стали більше схожі на європейців та американців. Новий етикет привітань уже склався в корпоративній культурі і поступово складається у побутовій.

Розширення процесів глобалізації в різних сферах людської діяльності сприяє появі нових словосполучень. Завдяки загальнолюдському характеру процесів глобалізації ці словосполучення різними мовами відрізняються однотипністю. Наприклад, *глобалізація економіки, культури, насильства, тероризму* – фр. *mondialisation de l'économie, de la culture, de la violence, du terrorisme*. З тієї причини однотипністю характеризуються і метафоричні словосполучення: англ. *wave of global mergers and acquisitions* – *хвиля глобальних злиттів і поглинань*. Виникають словосполучення, що вербалізують різні сторони процесів глобалізації, наприклад, їх імперативний характер, що не залежить від волі людей: *The imperative of globalization*.

У плані синтагматики і парадигматики лексеми, що вербалізують концепт «глобалізація», характеризуються нарощуванням синтаксичного потенціалу, варіативності та комбінаторики, активним вживанням як опорних слів словосполучень, тенденцією до утворення стійких словосполучень і нерідко до термінологізації у спеціальних сферах використання мови, передовсім в економіці та інформатиці.

У плані парадигматики утворюються асоціативні зв'язки, лексеми вступають у синонімічні (*globalization* – *internationalization*, *глобалізація* – *інтернаціоналізація*) та антонімічні відношення (*antiglobalism*, *antiglobalization*, *antiglobalist*, *antiglobalizator*). Спостерігається розширення дериваційних можливостей: глобалізоване суспільство; *Globalism* «доктрина, мета якої – об'єднати всі країни в одне світове співтовариство», *globalist* – «прихильник цієї доктрини». Увійшло у вживання дієслово *to*

globalize. Наприклад: *“September 11 convinced the UK that the defense of aviation against terrorism must be globalized as never before”*. В українській мові почало вживатися дієслово з тією самою основою, але з українським суфіксом (оказіоналізм): *глобазувати*. Наприклад: *«Ототожнювати і глобазувати не потрібно»*. Трапляється вживання цього дієслова і зі зворотним значенням: *глобалізуватись*: *«Екологічні проблеми глобалізуються»*.

Англізація та Інтернет – рушійні фактори мовної інтеграції. Термін «англізація» – асиміляція англійської мови і культури – почав вживатися в ширшому значенні – як рушійний чинник мовної глобалізації. Деякі автори (А.В. Кириліна) обмежуються тільки цим фактором, але, очевидно, слід також враховувати вплив інтеграційних процесів в економіці та культурі. Англізація здійснюється шляхом поширення, а іноді й насадження англо-американської культури і способу життя, використання англійської мови як міжнародного засобу комунікації насамперед в Інтернеті. У першому випадку можна говорити про культурно-мовну англізацію, у другому – про інформаційну. Вплив англійської мови як фактора лінгвістичної глобалізації настільки значний, що навіть з'явилося протиставлення: англійська – неанглійські мови. «Мовний імперіалізм», за словами Філіпсона, здійснюється шляхом активного входження англізмів в інші мови (Phillipson, 2004).

Є значна кількість літератури про англомовні запозичення у європейських мовах. Зазначимо таке цікаве явище, як утворення в українській мові, яка є флективною, слів відповідно до дериваційних моделей аналітичної англійської мови: топ-менеджер, топ-модель, хіт-парад, ток-шоу та ін.

У Євросоюзі англійська мова є насамперед засобом ділового, міжнаціонального і стандартизованого спілкування. Незважаючи на те, що Євросоюз стимулює розвиток культурної та мовної різноманітності та рівноправності, за даними статистичної служби Європейської комісії (Євростат), англійська мова є найпопулярнішою. Йдеться про англійську мову як іноземну. За даними Євростату, половина жителів ЄС стверджують, що володіють англійською мовою на рівні, достатньому для комунікації. Позиція англійської мови як сучасної *lingua franca* дедалі більше посилюється.

Становлення всесвітнього інформаційного простору спричинило появу нового соціолекту користувачів інформаційних мереж. Характерними рисами цього соціолекту є редукування висловлювань, використання скорочень, еліпсисів, розмовної і навіть вульгарної лексики, англізмів, поява емотиконів (поєднання пунктуаційних знаків позначення емоцій). Наявний перехід засобів мовної компресії з Інтернету в тексти ЗМІ.

Ідентичність. У лінгвістичній літературі використовуються різні позначення протиставлення мовної глобалізації та ідентичності: глобалізація vs етнізація, взаєморозуміння vs ідентичність, монологізм vs мультілінгвізм, мультілінгвізм vs плюралінгвізм (використання декількох мов однією особою), англійська мова vs неанглійські мови.

Глобалізація – суперечливий процес, в якому діють відцентрові та відцентрові сили. Щодо культури і мови, оскільки вони тісно між собою пов'язані, це, з одного боку, процеси інтеграції, а з іншого – прагнення до ідентичності, збереження своєї самобутності. Як фактори, що протистоять мовній інтеграції на основі англійської мови, виступають регіоналізація та мовна політика.

Нині процеси регіоналізації набувають особливої актуальності як важливої не тільки економічної, а й культурної та мовної складової частини європейської інтеграції. Під регіоналізацією розуміють різноманітні об'єднання держав, що ґрунтуються на економічних, геополітичних, культурних інтересах. Як приклад можна навести Європейський Союз, НАТО, Велику сімку, Велику двадцятку. Інтеграція може бути мовною. Прикладом є франкофонія – об'єднання франкомовних країн. Ця організація виникла на просторі колишньої колоніальної імперії Франції. Стрижнем регіональної інтеграції виступає, як правило, держава – лідер у відповідній галузі. У разі франкофонії такою країною є Франція. Мета франкофонії – поширення французької мови з метою посилення економічного і культурного впливу Франції.

З питання регіональної інтеграції у світовому геополітичному, економічному, військовому, культурному і лінгвістичному просторі існують дві протилежні думки: регіоналізація – складник глобалізації; регіоналізація – альтер-

натива глобалізації. Ми схилиємось на користь другого погляду.

Проблема мовної ідентичності в рамках Європейського Союзу. Єдина Європа об'єднає нині 28 держав, які говорять мовами тих самих і різних мовних груп та навіть сімей (фіноугорська). Мовна політика ЄС ґрунтується на лозунгу: «Єдність у різноманітті». Цю політику можна сформулювати в такий спосіб: рідна мова і дві іноземні інших членів цієї організації. У доповіді Європейської комісії – органу виконавчої влади ЄС – вказується, що мови посідають центральне місце в європейському проєкті, вони відображають різні культури і водночас є ключем до розуміння цих культур. ЄС надає великого значення вивченню іноземних мов як рушійної сили інтеграційних процесів на європейському культурному просторі. Прийнято Європейську хартію плюралізму, в якій зазначено, що плюралізм протиставляється глобалізації, оскільки вона спирається на монологізм (мається на увазі панування однієї мови). Отже, плюралізм має зберегти мовну ідентичність країн-членів ЄС. Декларується, що мета мовної політики ЄС – збереження мовної різноманітності та сприяння оволодінню громадянами ЄС іноземними мовами. На зустрічах найвищого рівня, у тому числі на сесіях Ради ЄС та Європейського парламенту, здійснюється синхронний переклад на всі офіційні мови. Усі рішення, прийняті органами ЄС, перекладаються на всі офіційні мови цієї організації, і громадяни ЄС мають право звертатися до її органів та отримувати відповіді своєю рідною мовою.

Водночас мультілінгвізм Європейського Союзу породжує в практичному плані низку лінгво-юридичних проблем, пов'язаних із диференціацією статусу мов її членів: офіційна мова ЄС, робоча мова ЄС, державна мова, регіональні мови і мови національних меншин. Відомо, що Франція прагнула запровадити французьку мову як єдину робочу мову ЄС. На початку 1970-х років вона двічі накладала вето на вступ Великобританії до ЄС, керуючись передбачливо не лише економічними, а й мовними міркуваннями. Можна припустити, що питома вага англійської як основної мови комунікації у структурах ЄС зменшиться в результаті виходу Великобританії з цієї організації.

Головне питання мовної ситуації в єдиній Європі полягає в такому: чи збережеться багатомовність (поліфонія), чи виникатимуть регіональні мови, чи складеться англійська двомовність. Німецький лінгвіст У. Аммон розробив статусну ієрархію європейських мов, представлену трьома позиціями: 1) англійська мова, 2) французька та 3) італійська та іспанська (Ammon, 2006). «Тримовність» створює певну напруженість у мовному плані між невеликими країнами – членами ЄС та її провідними представниками. Ця напруженість зумовлена тривогою за свою мову і культуру.

Спостерігаються інтеграційні процеси у межах робочих мов Європейського Союзу. Сказане можна проілюструвати на прикладі економічного операційного концепту «регулювання». Поява поняття «якісне управління європейських інститутів вищого рівня» зумовила розширення характеристик управління і, як наслідок, появу нового засобу вербалізації цього поняття – *governance*. У «Білій книзі якісного європейського управління» Європейської комісії дається таке визначення цього поняття: «правила, процеси і дії виконання влади на загальноєвропейському рівні, що ґрунтуються на засадах відкритості, спільної участі, відповідальності, ефективності та когерентності». Ці принципи отримали назву *good governance*. Отже, ми є свідками утворення складного поняття, що характеризує управління. Полівалентне значення терміна *governance* витіснило його одновалентний синонім *government*. Між ними утворилися відношення гіперогіпонімічного типу. Розширюється синтагматика *governance* – з'явилися словосполучення: *European governance*, *world governance*.

Термін *governance* набув розширення і почав використовуватися щодо інших об'єктів регулювання: фірм, компаній, банків, підприємств та ін. За визначенням політолога Родеріка Родеса, поняття *governance* використовується принаймні в шести різних значеннях: управління на державному рівні, підприємством, державне управління нового типу, якісне управління, управління соціокібернетичними системами і мережами, що самоналаштовуються (Rhodes, 1996: 652).

Під соціокібернетичними системами мають на увазі *IT governance*. Це термінологічне поняття означає структуру відношень і проце-

сів, що є частиною процесу управління підприємством за допомогою інформаційних технологій. Мовна інтеграція на європейському рівні зумовлює швидке запозичення як англійського неологізму, так і його значень. За моделлю англ. *governance* з'явився французький еквівалент *gouvernance*, що вживається в тих самих значеннях, а також кальковані словосполучення *gouvernance européenne*, *gouvernance mondiale*. Поняття *governance* набуло розширювального значення і використовується не тільки в економіці, а й у соціально-політичних науках. Міжнародна асоціація політичних наук видає спеціальний журнал "*Governance*".

Мовний антиглобалізм. Основним засобом мовного антиглобалізму є мовна політика, що проводиться з різним успіхом. Основна мета мовної політики в умовах глобалізації – збереження мовної ідентичності, фактично захист від надмірного проникнення англійських запозичень.

Найбільш послідовно та ефективно мовна політика проводиться у Франції. Вона реалізується офіційно на урядовому рівні та має на меті франсизацію – заміну англійських запозичень, у тому числі термінологічних, їх французькими еквівалентами. Перші спроби в цьому напрямі було здійснено ще у 1960-ті роки. До обов'язків філій американських фірм входили переклад англо-американської термінології французькою мовою та використання французьких еквівалентів як пріоритетних. На початку 1970-х років було утворено 15 міністерських термінологічних комісій, які розробляли офіційні рекомендації щодо заміни англійських термінів різних наук. Генеральна делегація з питань французької мови і мов Франції (*Délégation générale à la langue française et aux langues de France* – DGLFLF) спільно з Генеральною комісією з термінології та неології (*Commission générale de terminologie et de néologie*) рекомендує франкомовні еквіваленти.

Ці рекомендації публікуються в офіційному бюлетені законодавства Франції *Journal officiel de la République française*.

Зокрема, для позначення всесвітньої комп'ютерної мережі можна використовувати низку лексем, серед яких франкомовна *Toile* та англійська *Internet*. Оскільки обидві лексеми співіснують і вживаються французькою, англійзм перестав бути необхідним, його

використання зумовлено значним поширенням. Термін «глобалізація» став міжнародним. Тим часом французька мова воліє вживати споконвічно французький термін *mondialisation* та його похідні.

На національному рівні проводиться мовна політика Італії. У країні існує асоціація вдосконалення мови держструктур (Rete per l'ecceellenza dell'italiano istituzionale), метою діяльності якої є забезпечення якісної комунікації національною мовою, пропаганда мовної культури.

Мовна політика Франції могла б бути зразком для України у зв'язку з масовим проникненням англійців до багатьох комунікативних сфер.

Мовна політика пов'язана також з поняттям полілінгвізму, визначає статус мов національних меншин, які мешкають у певній країні. Реалізація мовної політики потребує виваженості та гнучкості, оскільки вона зачіпає почуття самосвідомості цілих мовних колективів.

Мовні запозичення в аспекті мовної картини світу. Англійські запозичення-неологізми привертають увагу сучасних дослідників у зв'язку з тим, що в них відображається багато процесів глобалізації, соціального розвитку і науково-технічного прогресу суспільства. У лінгвістичній літературі появу неологізмів іноді пов'язують із потребою у позначенні нових понять. Проте неологізм не вербалізує поняття. Поняття – це насамперед феномен психології та логіки. До того ж природа понять, що відображають суттєві, загальні властивості, зв'язки та відношення предметів та явищ, суперечить конкретизованим властивостям неологізмів. Неологізм вербалізує не поняття, а денотат чи його ознаку.

Під денотатом розуміється предмет (у широкому значенні), що йменується мовною одиницею відповідно до її значення. Найчастіше когнітивною основою утворення запозичення-неологізму є номінація ознак денотата, ще невербалізованих мовою, яка запозичує. Наприклад, денотат *travail* «робота» має такі ознаки: легка / важка, приємна / неприємна, постійна / тимчасова та ін. Перші дві ознаки вербалізуються словами *corvée, labour, peine*. У французькій мові не було спеціального слова, яке б вербалізувало ознаку «постійна / тимчасова робота», що і стало когнітивною підставою запозичення англ. *job* у значенні «тимчасова

робота, підробіток». У франкомовній Канаді у цьому значенні вживається *jobine*. Причиною запозичення може бути мовна економія: *low-cost-mer* (англ. *low-cost carrier*), український еквівалент – фраза: компанія, що пропонує дешеві авіаперельоти без надання традиційного сервісу.

З погляду когнітивної лінгвістики мовна картина світу є національно зумовленою і безпосередньо відображає особливості лексико-семантичної та граматичної систем конкретної мови.

Думка про можливість запозичення концепту, що трапляється в лінгвістичній літературі, є дискусійною. Концепт як одиниця високого ступеня абстракції характеризується національно-культурною специфікою і має асоціативні зв'язки, що належать сфері вербалізації концепту. Слова відображають ознаки концепту в мовній формі та дозволяють описати його зміст.

Отже, унаслідок того, що слово і концепт є одиницями з різних галузей (пов'язаними асоціативними зв'язками), запозичення лексичної одиниці, тобто створення неологізму на іншомовній основі у мові, яка запозичує, не слід ототожнювати із запозиченням концепту чужої культури.

Концепт неспроможний запозичуватися через те, що він є внутрішньо впорядкованою, багатшаровою структурою, одним зі складників якого є етнокультурний компонент і пов'язані з ним асоціації, реалізовані як лексичними, так і фразеологічними одиницями. Це можна підтвердити й тим, що значення багатьох запозичених слів більшою чи меншою мірою відрізняється від значення їх іншомовних прототипів.

Найчастіше запозичення є засобом заповнення концептуальних лакун. Проте, як слушно зазначав В. Виноградов, це твердження є сумнівним. Здається перебільшенням розгляд будь-якого лексичного запозичення як вторгнення у мовну картину світу мови-реципієнта, що змінює світобачення її носіїв. Ще більш дискусійним видається те положення, що в процесі запозичення здійснюється заповнення концептуальних лакун у мові-реципієнті і що змістом цього процесу є запозичення іншомовних (та інокультурних) концептів. Проте з попереднім твердженням можна погодитись за умови, якщо під лакуною розуміти не концепт, а відсутність позначення ознаки будь-яких характеристик денотата. Наприклад, до появи

запозичення *baby-clash* у французькій мові не було спеціальної лексичної одиниці для позначення *розпаду шлюбного союзу внаслідок народження дитини*, тобто виникнення англізму спричинило розширення семантичного простору носіїв французької мови.

Семантичний простір носіїв мови у разі запозичення нерідко розширюється, особливо коли запозичене слово поповнює його новим денотатом або найчастіше будь-якою характерною ознакою, але не слід зводити воедино концепт і поняття. Під семантичним простором ми розуміємо сукупність значень, що передаються лексичними знаками цієї мови. Семантичний простір є не номенклатурою значень, а їх складною системою, пов'язаною парадигматичними різномірними відношеннями, враховуючи центральні та периферійні. Семантичний простір характеризується етносемантичною специфікою і щодо цього зближується з поняттям внутрішньої форми мови В. фон Гумбольдта.

Поняття – це сукупність пізнаних суттєвих ознак об'єкта. Концепт – це ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є вся сукупність знань про цей об'єкт. Порівняно зі структурою концепту структура поняття є простішою через відсутність окремих компонентів. Таким чином, під час перекладу лексичної одиниці можна знайти в різних мовах схожі поняття для передачі того чи іншого предмета або явища дійсності. Але це не означає, що концепти двох різних мов (і культур) при цьому збігатимуться, оскільки концепт – це одиниця ментального рівня. Те саме відбувається і у разі запозичень.

Отже, результатом запозичення багатьох денотатів і його ознак є розширення, збагачення концептуальної картини світу. З когнітивного погляду процес запозичення можна розглядати як потребу заповнення гіпонімічних лакун. Неологічна номінація має завдяки своїй природі гіпонімічну спрямованість, що свідчить про відкритість, незамкненість лексико-семан-

тичної системи мови. Щодо мовної картини світу доцільно говорити про її диференціацію. Таким чином, твердження, що трапляються в лінгвістичній літературі, про зміну мовної картини світу під впливом запозичень можна пояснити ще й тим, що їх автори не приділяють достатньої уваги відмінностям концептуальної та мовної картин світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В епоху світової глобалізації інтеграційні процеси відбуваються не тільки в економіці та культурі, а й у мові. Причому економіка і культура виступають як первинні щодо мови. Мовну інтеграцію розуміють у широкому і вузькому значеннях. У широкому – як процес стандартизації, уніфікації мовних засобів у сферах використання мови, пов'язаних із суспільно-політичним, економічним, культурним життям сучасного суспільства. У вузькому значенні – асоціюють із питаннями запозичення, передусім з англійської, причому запозичуються як нейтральні, так і експресивні засоби. Найбільш чутливо на процеси інтеграції реагують ЗМІ та всесвітня інформаційна мережа Інтернет. Найвищим ступенем мовної інтеграції є інтернаціоналізація, яка проявляється передусім у науковій, науково-технічній, політичній, міжнародно-правовій, педагогічній термінології (як результат укладання Болонської конвенції). Нині глобалізація є одним із головних факторів і рушійних сил розвитку світової спільноти. Проблеми глобалізації, у тому числі і мовної, належать до злободенних і гострих у сучасному світі, оскільки мають загальнолюдський характер і планетарні масштаби прояву.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні багатомовності, з'ясування динаміки змін у підходах до оцінки цього феномена в науковому просторі та визначення провідних для мовної ситуації країн Європейської спільноти типів дво- та багатомовності з огляду на суспільно-політичний контекст і вплив на різні когнітивні процеси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ammon U. Language conflicts in the European Union: On finding a political and practicable solution for UE institutions that satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics*. 2006. Vol. 16. Iss. 3. P. 319–338.
2. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. Volume 02. London : Wentworth Press, 2018. 278 p.
3. Meillet A. *Les langues dans l'Europe nouvelle*. Nabu Press, 2010. 348 p.
4. Phillipson R. *Linguistic imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 367 p.
5. Rodes R. The new governance: Governing without government. *Political Studies*. 1996. Vol. 44. Iss. 4. P. 652–667.

REFERENCES:

1. Ammon, U. (2006). Language conflicts in the European Union: On finding a political and practicable solution for UE institutions that satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics*, 16 (3), 319–338.
2. Bally, Ch. (2008). *Traité de stylistique française [Treatise on French stylistics]*. Volume 02. London: Wentworth Press [in French].
3. Meillet, A. (2010). *Les langues dans l'Europe nouvelle*. Nabu Press [in French].
4. Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
5. Rodes, R. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44 (4), 652–667.